

3.9. СТРУКТУРА ТА ПРИНЦИПИ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

STRUCTURE AND PRINCIPLES OF MONITORING THE QUALITY OF VOCATIONAL EDUCATION IN BLENDED LEARNING

Вікторія Кручек

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач лабораторії дистанційного
професійного навчання
Інституту професійної освіти
НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-8252-6844>
kruchekviktorija@gmail.com

Viktoriia Kruchek

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor, Head of the Laboratory of Distance
Vocational Training of the Institute of
Vocational Education of the
NAES of Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0002-8252-6844>
kruchekviktorija@gmail.com

У підрозділі подано опис підходів до визначення суті та структури моніторингу якості освіти, наведено перелік нормативних документів щодо механізмів підготовки і проведення моніторингу якості освіти та освітньої діяльності в закладах освіти, представлено обґрунтування принципів організації моніторингу якості освіти в контексті професійної освіти, що здійснюється в умовах змішаного навчання.

The subsection describes the approaches to defining the essence and structure of monitoring the quality of education, provides a list of regulatory documents on the mechanisms for preparing and conducting monitoring of the quality of education and educational activities in educational institutions, and provides a justification for the principles of organising monitoring of the quality of education in the context of vocational education in a blended learning environment.

Ключові слова: моніторинг, якість освіти, моніторинг якості освіти, професійна освіта, змішане навчання.

Keywords: monitoring, quality of education, monitoring of the quality of education, professional education, blended learning.

У Національній доктрині розвитку освіти наголошено на необхідності «підвищення якості освіти, оновленні її змісту та форм організації освітнього процесу».⁶⁶⁶ Якість освіти – характеристика системи освіти, яка відображає ступінь відповідності досягнутих реальних освітніх результатів та умов освітнього процесу нормативним вимогам, соціальним і особистісним очікуванням.⁶⁶⁷ Основним засобом вивчення якості освіти є моніторинг, система інструментарію якого

⁶⁶⁶ Верховна Рада України. (2002a). *Національна доктрина розвитку освіти* (Затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

⁶⁶⁷ Яременко, П. С. (2011). *Якість освіти у ВНЗ*. Лібра.

призначена оцінити ефективність освітнього процесу та при потребі визначити шляхи її підвищення.^{668,669} Призначення моніторингу – забезпечити всіх учасників освітнього процесу зворотним зв'язком, що дозволяє вносити послідовні зміни в хід реалізації освітньої програми з метою підвищення якості її результатів.

Поняття «моніторинг» не має однозначного тлумачення, тому що вивчається і використовується в різних сферах науково-практичної діяльності. Складність формулювання визначення означеного поняття пов'язана також з його належністю як до сфери науки, так і до сфери практики. Моніторинг можна визначити як постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або вихідним пропозиціям – спостереження, оцінка і прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з діяльністю людини. Моніторинг являє собою достатньо складне й неоднозначне явище. Він застосовується у різних сферах і з різноманітними цілями, але при цьому має загальні характеристики, властивості, риси, хоч існує і розвивається досить ізольовано в межах тієї чи іншої науки або галузі управління. Аналіз досліджень моніторингу в галузі освіти засвідчив, що в означеній галузі ще існує ціла низка невирішених проблем як методологічного, так і прикладного характеру. Деякі автори включають процеси оцінювання і прогнозування до складу моніторингу, суттєво розширюючи обсяг поняття і наділяючи його функціями, що виходять за межі процедур, пов'язаних з інформаційним забезпеченням управління освітньою системою. З точки зору інших науковців педагогічний моніторинг являє собою системну діагностику якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування і тенденцій саморозвитку освітньої системи, включаючи її цілі, зміст, форми, методи, дидактичні й технічні засоби, умови і результати навчання, виховання і саморозвитку особистості і колективу. За такого підходу поняття моніторингу звужується до діагностики, що ускладнює використання даних моніторингу в сфері управління вказаними у визначенні процесами. Також моніторинг визначається як контроль с періодичним стеженням за об'єктом моніторингу і обов'язковим зворотним зв'язком з метою виявлення його відповідності бажаному результату. Згідно з теоретичними

⁶⁶⁸ Шевчук, С. С. (2023). Система педагогічного контролю та оцінювання як фактор забезпечення якості професійної освіти. БІНПО ДЗВО «УМО» НАПНУ.

⁶⁶⁹ Діденко, О. В. (2014). Забезпечення якості професійної підготовки кваліфікованих робітників в ринкових умовах «Професійно-технічна освіта», (4), 9–12. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7779>

положеннями щодо моніторингу освіти, він має включати етапи підготовки, упровадження та оцінювання. Вони передбачають визначення об'єкта та предмета дослідження; визначення мети та постановку завдань; формулювання гіпотези; планування; збір інформації; узагальнення та систематизація даних; формування наукових прогнозувань і відповідних пропозицій та рекомендацій. Відповідна організація моніторингу означає отримання регулярної інформації про стан досліджуваних явищ; виявлення динаміки; визначення факторів, що впливають на якість освіти, методів корегувальних впливів, завчасне попередження небажаних результатів. Моніторинг в освіті – категорія педагогічна й управлінська, оскільки він не копіює загальні положення теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології і управління. Соціальна сутність освітнього моніторингу визначається тим, що саме він слугує головним засобом контролю й обліку передачі соціального досвіду (змісту освіти).

Механізм підготовки й проведення моніторингу якості освіти та освітньої діяльності в закладах освіти незалежно від їхнього підпорядкування, типу й форми власності, інших суб'єктах освітньої діяльності, які забезпечують здобуття освіти, визначено Порядком проведення моніторингу якості освіти, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України № 54 від 16.01.2020 року (Міністерство освіти і науки України, 2020) та іншими нормативними документами (Закон України «Про освіту» №2145-VIII, 2024; Закон України «Про вищу освіту» №1556-VII, 2024; Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» №103/98-VR, 2023; Закон України «Про фахову передвищу освіту» №2745-VIII, 2024; Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року №344/2013, 2013; Кабінет Міністрів України, 2019).

Під моніторингом якості освіти ми розуміємо інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного стеження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти за сукупністю визначених критеріїв з метою вироблення управлінських рішень по коригуванню небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів. За своєю внутрішньою будовою моніторинг поєднує три важливі управлінські компоненти: аналіз, оцінку й прогнозування процесів в освіті; сукупність прийомів відстеження процесів в освіті; збір і обробку інформації з метою

підготовки рекомендацій щодо розвитку досліджуваних процесів і внесення необхідних коректив.⁶⁷⁰ Моніторинг ґрунтується на цих компонентах, але не прирівнюється до жодного з них, оскільки не може бути ні контролем, ні експертизою, ні системою інформаційного забезпечення.

Створення інформаційних умов для формування цілісного уявлення про стан освітнього процесу, про якісні й кількісні зміни в ньому є основною метою моніторингу якості освіти у закладі освіти, зокрема і в умовах змішаного навчання. Її реалізація неможлива без наявності інтелектуальних, фінансових і матеріально-технічних ресурсів самої системи освіти і її структурних компонентів.

В ширшому розумінні мета проведення моніторингу полягає у виявленні та відстеженні тенденцій у розвитку якості освіти у закладі освіти; встановленні відповідності фактичних результатів освітньої діяльності її заявленим цілям; оцінюванні причин відхилень від цілей. Основними завданнями моніторингу якості освіти на рівні закладу освіти в умовах змішаного навчання є:

- 1) розроблення комплексу критеріїв та показників, що забезпечують цілісне уявлення про стан освітнього процесу в закладі, про якісні й кількісні зміни в ньому;
- 2) систематизація інформації про стан і розвиток освітнього процесу;
- 3) забезпечення регулярного й наочного представлення інформації про процеси, що відбуваються у закладі освіти;
- 4) інформаційне забезпечення аналізу й прогнозування стану й розвитку освітнього процесу, вироблення управлінських рішень. Тим самим створюється можливість вчасно запобігти певним ризикам чи загрозам для ефективного функціонування об'єкта, мінімізувати можливий деструктивний розвиток подій.

Об'єктами моніторингу може виступити стан дотримання законодавства у сфері освіти; знеособлена інформація про учасників освітнього процесу; освітні та управлінські процеси в закладі освіти при змішаному навчанні; ефективність різних видів діяльності учасників освітнього процесу (навчальна, виховна, педагогічна, організаційна, управлінська тощо); оснащеність освітнього процесу та умови здійснення освітньої та управлінської діяльності (матеріально-технічні, санітарно-гігієнічні, нормативно-правові, кадрові, фінансові,

⁶⁷⁰ Гириловська, І. В. (2020). *Теорія і практика моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників*: монографія. ПП Зволейко Д. Г.

навчально-методичні тощо); результати запровадження освітніх змін, інновацій; стан організації змішаного навчання в закладі освіти; результати навчання та розвитку здобувачів освіти, формування їх компетентностей; професійна компетентність педагогічних працівників; виконання соціального замовлення та ін. Участь у підготовці та проведенні моніторингу беруть суб'єкти, які ініціюють проведення моніторингу (ініціатори моніторингу); суб'єкти, які проводять моніторинг (робоча група з організації і проведення моніторингу – суб'єкти моніторингу); суб'єкти, які здійснюють науково-методологічний супровід моніторингу; суб'єкти, які залучаються до опитування, спостереження або виконання письмових робіт (завдань) моніторингу на етапі проведення дослідження (учасники дослідження).

Науково обґрунтовану основу для оцінки освітніх процесів і результатів забезпечують принципи моніторингу якості освіти, вони допомагають здійснювати управління системою освіти та сприяють її безперервному вдосконаленню.^{671,672} Моніторинг якості професійної освіти в умовах змішаного навчання враховує як загальні принципи моніторингу освіти, так і специфіку професійної підготовки, що здійснюється в онлайн та офлайн форматі. До них належать принципи об'єктивності, комплексності, безперервності, прозорості та підзвітності, адаптивності, залучення стейкхолдерів, безпеки персональних даних; відповідальності. Щоб забезпечити цілісний аналіз цього питання, детальніше розглянемо кожен принцип:

1. Об'єктивності. Моніторинг якості освіти має бути позбавлений суб'єктивних впливів та ґрунтуватися на чітких стандартах і процедурах. Для забезпечення об'єктивності важливо:

– використовувати науково обґрунтовані інструменти оцінювання, наприклад стандартизовані тести, які пройшли процес апробації на різних групах учасників.

– виключати упередженість і суб'єктивність в аналізі даних, що дозволяє отримувати надійні та порівнювані результати.

– важливим аспектом є наявність незалежних інституцій, які здійснюють контроль за процесом моніторингу, щоб запобігти потенційним спотворенням результатів.

⁶⁷¹ Лукіна, Т. О. (2007). Загальні принципи та організаційні засади моніторингу як засобу управління якістю освіти на різних рівнях. *Педагогіка і психологія*, 2, 53–60.

⁶⁷² Яценко, В. В. (2023). Концептуальні принципи оцінки якості дистанційного навчання: важлива складова соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. *Journal of Strategic Economic Research*, 142–147.

Для забезпечення об'єктивності в професійній освіті необхідно використовувати чітко визначені стандарти професійних компетентностей та результатів навчання і механізми їх вимірювання. Це включає:

- професійні стандарти: ключовим елементом об'єктивного моніторингу є наявність професійних стандартів, затверджених державою або галузевими асоціаціями. Вони визначають перелік знань, умінь і навичок, які має засвоїти студент.

- аудити та сертифікації: незалежні аудити та сертифікаційні програми допомагають підтвердити якість підготовки кадрів. Наприклад, у деяких галузях випускники закладів професійної (професійно-технічної) освіти повинні проходити зовнішні тести або сертифікації для отримання дозволу на роботу.

- використання зовнішніх інституцій: для уникнення внутрішньої упередженості у закладах освіти важливо залучати незалежні організації до оцінки якості освітніх програм.

2. Комплексності. Цей принцип вимагає, щоб оцінка охоплювала не лише академічні результати здобувачів освіти, але й інші аспекти освітнього процесу, зокрема:

- практичні навички: оскільки професійна освіта орієнтована на практичну діяльність, важливо оцінювати, наскільки ефективно здобувачі освіти застосовують свої знання на практиці. Це можна зробити через симуляції, стажування, виробничу практику або роботу в реальних умовах.

- м'які навички: крім технічних знань, важливо оцінювати такі навички, як робота в команді, лідерство, комунікаційні здібності, здатність вирішувати проблеми. Моніторинг таких навичок допомагає оцінити готовність випускників адаптуватися до вимог сучасного робочого середовища.

- якість педагогічного складу: професійний рівень, методичні навички, впровадження інноваційних технологій, використання цифрових засобів навчання.

- матеріально-технічне забезпечення: інфраструктура закладів освіти, доступ до інформаційних ресурсів, сучасне обладнання.

- соціально-психологічне середовище: рівень педагогічної взаємодії, психологічної підтримки, соціальна адаптація здобувачів освіти.

– зворотній зв'язок: рівень задоволення учасників освітнього процесу (здобувачів освіти, викладачів, батьків) якістю навчання та послуг.

– економічна релевантність: комплексний моніторинг також включає оцінку того, наскільки навчальна програма відповідає економічним потребам регіону та держави. Це може включати вивчення статистичних даних про працевлаштування випускників та їхню заробітну плату.

3. Безперервності. Моніторинг має бути постійним процесом, а не разовою подією. Це дозволяє своєчасно виявляти тенденції і динаміку розвитку освітньої системи, що є важливим для:

– визначення довготривалих змін в освітніх досягненнях.

– оцінки ефективності заходів, що впроваджуються для покращення якості освіти.

– коригування освітньої політики, методики навчання та її планування на основі актуальних даних.

Безперервний моніторинг якості професійної освіти в умовах змішаного навчання дозволяє швидко реагувати на зміни у професійних стандартах і технологіях. Це має на меті не тільки контроль якості на кожному етапі освітнього процесу, але й передбачає довгостроковий супровід випускників:

– моніторинг протягом навчання: важливо контролювати якість на кожному етапі навчання, зокрема шляхом проміжних іспитів, оцінки проєктів, зворотного зв'язку від роботодавців під час стажувань. Такий підхід дозволяє вчасно виявляти прогалини у знаннях і навичках здобувачів освіти.

– постдипломний моніторинг: багато професій вимагають підвищення кваліфікації протягом кар'єри. Моніторинг кар'єрних успіхів випускників допомагає виявляти ефективність освітніх програм у довгостроковій перспективі. Зокрема, відстеження рівня працевлаштування, кар'єрного зростання, змін у кваліфікаціях допомагає коригувати програми навчання відповідно до потреб ринку.

– відкритий доступ до даних: створення відкритих цифрових баз даних про успішність випускників (з їхньої згоди) сприяє прозорості та можливості аналізувати якість освіти.

4. Прозорості та підзвітності. Прозорість означає, що всі етапи моніторингу, включаючи збори даних, аналіз результатів та рекомендації, є відкритими та доступними для всіх зацікавлених сторін. Це:

- забезпечує довіру громадськості до освітньої системи.
- стимулює заклади освіти та органи управління освітою до підвищення ефективності, оскільки їхня робота стає предметом громадського контролю.

- дає можливість обговорювати результати, сприяти відкритому обміну інформацією та кращим практикам між закладами освіти.

У професійній освіті прозорість є критично важливою, оскільки підготовка кадрів має прямий вплив на економіку і ринок праці. Це передбачає: публікацію результатів моніторингу: заклади освіти повинні регулярно оприлюднювати результати своїх моніторингових досліджень, включаючи статистику про працевлаштування випускників, відгуки роботодавців та результати зовнішніх сертифікацій; інформування стейкхолдерів: забезпечення відкритого доступу до даних для всіх зацікавлених сторін, включаючи роботодавців, студентів, державні органи, що сприяє підвищенню довіри до закладів освіти та їхньої репутації на ринку освіти; залучення незалежних експертів: незалежні експерти та галузеві асоціації можуть проводити зовнішні аудити якості освітніх програм, що забезпечує додатковий рівень підзвітності.

5. Адаптивності. Освітні системи перебувають під постійним впливом змін, таких як технологічні інновації, демографічні зміни або економічні кризи. Тому моніторинг має бути адаптивним, щоб враховувати нові вимоги до випускників на ринку праці, зміну пріоритетів у суспільстві, технологічні зміни та появу інновацій; швидко реагувати на кризові ситуації, такі як пандемії, військові дії на території країни або економічні спади, що можуть впливати на функціонування освітніх установ; оцінювати специфічні особливості різних регіонів, культурних чи соціальних груп, щоб розробляти індивідуальні підходи до їхнього розвитку. Зазначене досягається через:

- гнучкість програм: заклади освіти повинні мати можливість швидко змінювати навчальні програми відповідно до нових тенденцій у галузях. Це може включати модульне навчання, що дозволяє легко оновлювати або змінювати зміст навчальних курсів;

- співпрацю з бізнесом та індустрією: партнерство між закладами освіти і роботодавцями сприяє адаптації освітніх програм до вимог конкретних компаній або галузей. Наприклад, компанії можуть надавати інформацію про нові технології, стандарти, що виникають у їхній галузі, або про потребу в нових спеціальностях;

– індивідуалізацію навчання: моніторинг дає змогу оцінювати індивідуальний прогрес кожного здобувача освіти, що дозволяє адаптувати навчальний план під його потреби та здібності. Це особливо важливо для професій, які вимагають високого рівня технічних або креативних навичок.

6. Залучення стейкхолдерів. Участь зацікавлених сторін у процесі моніторингу має вирішальне значення для того, щоб результати були релевантними та корисними.

У професійній освіті стейкхолдери, такі як роботодавці, випускники, професійні асоціації та органи державного управління, батьки та громада відіграють критично важливу роль у моніторингу якості. Зокрема роботодавці є основними споживачами послуг професійної освіти, тому їхній зворотний зв'язок має бути ключовим елементом моніторингу. Вони можуть вказати на відповідність випускників сучасним вимогам ринку праці та які навички є найзатребуванішими. Важливо отримувати від роботодавців інформацію про те, наскільки випускники відповідають вимогам робочих місць. Професійні асоціації можуть забезпечувати стандартизацію професійних вимог, а також брати участь у розробці методик оцінки та моніторингу. Випускники можуть надавати зворотний зв'язок про те, наскільки корисними виявилися їхні знання і навички в реальному робочому середовищі. Їхні думки щодо якості освіти, методів навчання та навчальних матеріалів можуть давати цінну інформацію для вдосконалення програм професійної освіти, освітнього процесу. Батьки та громада мають право знати, як працює система освіти та як можна поліпшити її якість.

Моніторинг якості професійної освіти є багатогранним процесом, який вимагає врахування як академічних, так і практичних аспектів підготовки фахівців. Описані принципи створюють основу для ефективного моніторингу, який допомагає забезпечити високу якість професійної підготовки, відповідність ринку праці та підтримку економічного розвитку.

Принципи моніторингу якості освіти є критичними для досягнення освітніх цілей. Вони допомагають гарантувати, що освітня система відповідає сучасним викликам і вимогам, підтримує високі стандарти навчання та ефективно реагує на зовнішні та внутрішні зміни.